

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.65>

ПРИРОДА КОНСТИТУЦІЇ ЯК АКТА ПРЯМОЇ ДІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Подорожна Т.С.,

докторка юридичних наук, професорка,

професорка кафедри теорії держави і права

Львівського торговельно-економічного університету

ORCID: 0000-0003-0502-950X

«Одним із найважливіших критеріїв оцінювання правової системи є її відповідність конституційним положенням, правомірним очікуванням громадянського суспільства й кожної людини» [1].

Н. Оніщенко

Подорожна Т.С. Природа конституції як акта прямої дії крізь призму теорії конституціоналізації правової системи.

У статті досліджено природу конституції як акта прямої дії. Підкреслено роль Основного закону України в процесі конституціоналізації правової системи крізь призму рішень Конституційного Суду України. Зазначено, що ухвалення Конституції України 1996 року об'єктивно зумовило можливість і необхідність унікального процесу конституційного перетворення правової системи України. Найважливішим складником, інституціональним чинником таких перетворень визнано конституціоналізацію правової системи. Конституціоналізація зумовлює визначеність параметрів взаємної відповідальності держави і людини, держави і громадянського суспільства, а конституційна законність забезпечує реалізацію заходів юридичної відповідальності за порушення конституційних засад та принципів. З іншого боку, конституціоналізація передбачає послідовне узгодження доктринальних і нормативних засобів, спрямованих на формування конституційної правосвідомості суб'єктів права і вироблення в них конституційного праворозуміння. Акцентовано, що саме в такому нормативному ключі й можлива реалізація прямої дії норм Основного закону України. Підкреслено, що в умовах воєнного стану верховенство Конституції України та її принципів, зокрема верховенства права, поділу влади, поваги до прав і свобод людини, є основами демократичного конституційного ладу України. Саме Конституція України в мирний час та в умовах воєнного стану встановлює механізм запровадження засобів обмеження прав і свобод людини. Зроблено висновок, що пряма дія Конституції України підкреслює принцип верховенства права та недопущення протиріч між Конституцією України та чинним законодавством. Конституціоналізація правової системи має подвійну цільову спрямованість: з одного боку, вона покликана забезпечити конституційну модернізацію правового порядку в державі, підвищити його ефективність і якість, перетворивши на нові демократичні правові основи й підпорядкувавши принципам панування права й захисту прав і свобод людини та громадянина; з іншого боку, вона сприяє оптимізації, раціоналізації та конституційно-правовій модифікації державного устрою. Завдяки процесу конституціоналізації забезпечується верховенство конституційного закону.

Ключові слова: Конституція, пряма дія Конституції, права людини, верховенство Конституції, верховенство права, реалізація Конституції, Конституційний Суд України, правова система, конституційна держава, конституціоналізація, конституційність норм права, правопорядок, воєнний стан.

Podorozhna T.S. The nature of the constitution as an act of direct action through the prism of the theory of constitutionalization of the legal system.

The article examines the nature of the constitution as an act of direct action. The role of the Fundamental Law of Ukraine in the process of constitutionalization of the legal system through the prism of decisions of the Constitutional Court of Ukraine is emphasized. It is noted that the adoption of the Constitution of Ukraine in 1996 objectively determined the possibility and necessity of a unique process of constitutional transformation of the legal system of Ukraine. The most important component, institutional factor of such transformations is recognized as the constitutionalization of the legal system. Constitutionalization determines the certainty of the parameters of mutual responsibility of the state and the individual, the state and civil society, and constitutional legality ensures the implementation

of measures of legal responsibility for violations of constitutional principles and principles. On the other hand, constitutionalization involves the consistent coordination of doctrinal and normative means aimed at the formation of constitutional legal consciousness of legal subjects and the development of constitutional legal understanding in them. It is emphasized that it is in such a normative key that the direct effect of the norms of the Fundamental Law of Ukraine is possible. It is emphasized that in conditions of martial law, the supremacy of the Constitution of Ukraine and its principles, in particular the rule of law, the separation of powers, respect for human rights and freedoms, are the foundations of the democratic constitutional system of Ukraine. It is the Constitution of Ukraine in peacetime and in conditions of martial law that establishes the mechanism for introducing means of restricting human rights and freedoms. It is concluded that the direct effect of the Constitution of Ukraine emphasizes the principle of the rule of law and the prevention of contradictions between the Constitution of Ukraine and current legislation. Constitutionalization of the legal system has a dual purpose: on the one hand, it is designed to ensure the constitutional modernization of the legal order in the state, to increase its efficiency and quality, transforming it into new democratic legal foundations and subordinating it to the principles of the rule of law and the protection of human and citizen rights and freedoms; on the other hand, it contributes to the optimization, rationalization and constitutional and legal modification of the state system. Thanks to the process of constitutionalization, the supremacy of constitutional law is ensured.

Key words: Constitution, direct effect of the Constitution, human rights, supremacy of the Constitution, rule of law, implementation of the Constitution, Constitutional Court of Ukraine, legal system, constitutional state, constitutionalization, constitutionality of legal norms, law and order, martial law.

Постановка проблеми. Ухвалення Конституції України 1996 року об'єктивно зумовило можливість і необхідність унікального процесу конституційного перетворення правової системи України. Найважливішим складником, інституціональним чинником таких перетворень визнано конституціоналізацію правової системи. Це пов'язано з тим, що неможливо досягнути ефективності правової системи чи вирішити завдання без успішних перетворень саме у сфері конституційного забезпечення розвитку всіх елементів правової системи, визнання й захисту прав і свобод людини та громадянина, які в умовах конституційної, правової й соціальної держави мають забезпечуватися основоположними принципами Конституції України.

Конституціоналізація передбачає входження в національну правову систему публічно-владних інституцій, інституційно-статусна і функціональна характеристика яких може зазнавати еволюції в актах і положеннях чинного законодавства, проте з урахуванням рішень Конституційного Суду України (далі – КСУ), який перевіряє їх відповідність конституційній природі з погляду дотримання й захисту прав і свобод людини та громадянина. Цей процес спрямований на забезпечення дієвості конституційних положень у правовій системі та досягається за умови, що створені під час конкретизації тексту Конституції України норми галузевого рівня, інституційні та статусні характеристики суб'єктів права ефективно враховуються на практиці. Конституціоналізація за таких обставин слугує одночасно вектором і показником конституційної законності. Недотримання конституційних приписів призводить до нелегітимності законодавства й основаної на ньому правозастосовної практики.

Своєю чергою, конституціоналізація зумовлює визначеність параметрів взаємної відповідальності держави і людини, держави і громадянського суспільства, а конституційна законність забезпечує реалізацію заходів юридичної відповідальності за порушення конституційних засад та принципів. З іншого боку, конституціоналізація передбачає послідовне узгодження доктринальних і нормативних засобів, спрямованих на формування конституційної правосвідомості суб'єктів права і вироблення в них конституційного праворозуміння. Саме в такому нормативному ключі й можлива реалізація прямої дії норм Основного закону України.

Ступінь наукової розробки. Становлення українського конституціоналізму та конституціоналізації як стратегічного напрямку розвитку України як держави конституційної демократії розглядали у своїх працях такі відомі вчені-правознавці, як М. Баймуратов, О. Батанов, Д. Белов, М. Белова, Ю. Бисага, О. Бориславська, В. Венгер, В. Лемак, І. Деяк, В. Кампо, А. Селіванов, А. Крусян, О. Марцеляк, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, С. Різник, М. Савчин, О. Скрипнюк, О. Стрельцова, А. Худик, Я. Чернопищук, Ю. Шемшученко та ін. Звернення до положень і висновків цих дослідників дає змогу повніше розкрити питання конституціоналізації правової системи в Україні. Окрім того, з огляду на багатогранність і складність зазначеної проблематики, питання конституціоналізації перебувають у фокусі уваги вчених-юристів, які досліджували проблеми прямої дії норм Основного закону, тлумачення норм права Конституційним Судом України.

Метою статті є аналіз конституціоналізації правової системи, конституціоналізму з урахуванням прямої дії норм Конституції України та їх реалізація Конституційним Судом України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан українського суспільства і триваюча війна в Україні об'єктивно вимагають удосконалення конституційного регулювання. Це зумовлено потребою адаптації нормативно-правової бази до основоположних засад євроінтеграції, зміцнення принципу верховенства права та забезпечення ефективної реалізації прав людини в умовах воєнного стану. Основні напрями такого вдосконалення мають охоплювати: оптимізацію взаємодії органів державної влади і громадянського суспільства для забезпечення дієвості норм Конституції України, особливо в умовах воєнного чи надзвичайного стану; посилення механізмів захисту фундаментальних прав, які є основою демократичного суспільства; зміцнення прямого народовладдя (демократії) та реального правовладдя (верховенства права), які є ключовими принципами конституційного ладу. Ці конституційні постулати спрямовані на розв'язання проблем, пов'язаних із розвитком політичної, економічної й соціальної сфер, забезпечуючи стабільність Української держави.

Як справедливо зазначає О. Марцеляк, Конституція є фундаментальною основою розвитку національного законодавства, ядром правової системи України, тож не лише сприяє вирішенню низки актуальних політико-правових питань життя держави і суспільства, а й окреслює стратегічні завдання щодо розбудови правової держави [2, с. 79]. Цінність Конституції полягає в закріпленні таких основних засад якісно нового конституційного – суспільного і державного – ладу України, як: визнання не тільки суверенітету й незалежності України, а й її територіальної цілісності, верховенства права, закріплення правової охорони Конституції, принципу поділу державної влади, порядку організації та функціонування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, політичної, економічної й ідеологічної різноманітності, проголошення природного характеру прав і свобод людини, рівності у правах і всіх перед законом та інших принципів [3].

В умовах воєнного стану верховенство Конституції України та її принципів, зокрема верховенства права, поділу влади, поваги до прав і свобод людини, є основами демократичного конституційного ладу України. Саме Конституція України в мирний час та в умовах воєнного стану встановлює механізм запровадження засобів обмеження прав і свобод людини (п. 8.3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 [4]).

Закріплення в Основному законі України принципу верховенства права, невідчужуваності й непопорушності прав і свобод людини і громадянина, гарантій їх здійснення та захисту визначає зміст законів, інших нормативно-правових актів, які повинні прийматися на основі Конституції і відповідати їй (ч. 2 ст. 8 Конституції України [5]). Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено чинним законодавством, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України (ст. 19 Конституції України). Це стосується, зокрема, діяльності Кабінету Міністрів України, який відповідно до ст. 113 Конституції України є вищим органом у системі органів виконавчої влади (п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 28 жовтня 2009 року № 28-рп/2009 [6]).

Принцип верховенства Конституції України поширюється на всю територію України. Конституційний Суд наголошує, що неухильне додержання органами державної влади та органами місцевого самоврядування Конституції та законів України є запорукою стабільності, підтримання громадського миру, злагоди в державі (п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014 [7]).

Конституційний Суд України зауважує, що закони, інші правові акти або їхні окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення КСУ відповідно до ч. 2 ст. 150 Конституції України є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені». Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, а саме ч. 1 ст. 8 Конституції, згідно з якими закони й інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні їй відповідати (п. 7 мотивувальної частини Рішення КСУ від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 [8]).

Пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їхній зміст. Закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються лише в частині, що не суперечить Конституції України (п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 [9]). Саме тому, на переконання В. Венгера, пряма дія Конституції та конституційних норм означає насамперед визначення вектора розвитку національної правової системи загалом і конкретного способу нормозастосування в кожній конкретній справі зокрема. Система законодавства повинна формуватися так, щоби зміст і значення конституційних

норм знаходили продовження (деталізацію, конкретизацію) в інших нормативно-правових актах. Некоректним буде розмежування дії норм Конституції та приписів інших актів законодавства, адже це спричинюватиме природний конфлікт між конституційними приписами та приписами законів. Реальність прямої дії конституційних норм вимагає забезпечення безпосереднього відчуття безумовного поєднання приписів основного закону з приписами інших нормативних актів. Це й буде логічним алгоритмом реалізації Конституції [10].

Конституція в будь-якій державі, яка претендує на роль демократичної, насамперед є актом установчої влади народу. Визнання на конституційному рівні носієм суверенітету і єдиним джерелом державної влади народу України, його виключного права встановлювати і змінювати конституційний лад є фундаментом для розбудови такого типу політичної системи, такої політичної організації, за якої всі відносини й інститути спрямовують свою діяльність на гарантування права народу на участь в управлінні державними справами, на забезпечення верховенства рішень і норм, прийнятих відповідно до Конституції вищим органом народного представництва, ухвалення найважливіших рішень щодо політичного курсу держави всіма громадянами [3]. Окрім того, Конституція України має найвищу юридичну силу, тому будь-який закон має розвивати, конкретизувати й деталізувати конституційні приписи і не повинен їм суперечити (*п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 10 вересня 2025 року № 4-р(II)/2025* [11]).

Отже, сучасна конституційна держава – це насамперед такий політико-правовий режим функціонування суспільства, де держава, керуючись принципом верховенства права, у сукупності своїх складових елементів і механізмів виступає середовищем, засобом і гарантом реалізації та захисту конституційних прав людини і громадянина. У цьому аспекті, визнаючи Конституцію України центральним елементом, ядром вітчизняної правової системи, варто зауважити, що, призначення Основного закону визначається і пов'язане з процесом конституціоналізації.

Взаємозв'язок конституціоналізації і конституціоналізму охоплює теорію конституції загалом. У конституціоналізмі часто бачили щось на зразок універсального принципу, який містить оцінювальні критерії, як-от розподіл влади, права людини, конституційний контроль, принцип верховенства права [12]. Тому конституціоналізм традиційно розуміють, по-перше, як політико-правову теорію, що обґрунтовує необхідність встановлення конституційного ладу; по-друге, він виступає у вигляді конституційно-правових принципів, норм і політичних установ; по-третє, це стан побудови конституційного ладу [13]. Тобто «реальність конституціоналізму значною мірою залежить від якості втілення в законодавстві та практичній реалізації його ключових ідей і цінностей» [14].

На переконання М. Савчина, сучасна конституційна доктрина в Україні починає звертатися до проблем конституціоналізму, місця і ролі Конституції як головного джерела права національної правової системи, прямої дії конституційних норм, верховенства Конституції. Також є актуальним дослідження Конституції як певного типу легітимованого соціального порядку, оскільки практика діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб свідчить, що мають діяти єдині критерії ухвалення владних рішень. Такі фактори важливі в забезпеченні правопорядку за допомогою засобів конституційного правління [15, с. 6–7]. Концепція конституціоналізму ґрунтується на конституційній традиції, принципах народного суверенітету, поділу влади, правонаступності (континуїтету) й судового контролю за правовим змістом актів органів влади. Правонаступність означає збереження національних традицій конституціоналізму, їх примноження на основі мінливої конкретної історичної дійсності, реальних конституційних правовідносин. Сутнісним змістом правонаступності є критерій примноження «каталогу» основних прав і свобод, а також розширення процедурно-процесуальних можливостей їхнього захисту для забезпечення гідного життя індивіда. Етимологічно поняття конституціоналізму можна визначити як тривалість, тяглість у часі певних конституційних явищ і процесів, зокрема тривале сприйняття та відтворення окремих правових рішень, а також підпорядкування політичних рішень соціальним цінностям, які забезпечуються конституційним захистом [15, с. 17]. Отже, як вважає А. Крусян, конституціоналізм, що ґрунтується на ідеалах конституційної демократії і виражає найважливіші конституційні цінності політико-правової культури, не тільки містить принципи правового порядку, що його організують, а й є ідеологічною основою конституціоналізації, зумовлюючи її аксіологію [16, с. 71].

Процес конституціоналізації має багатовекторний характер, напрями його розвитку можна описати різними способами. Потреба у тлумаченні конституційного тексту зумовлюється необхідністю усунення прогалін у розумінні змісту нормативних приписів, що, своєю чергою, забезпечує повноту конституційно-правового регулювання. Водночас внесення до змісту Конституції галузевих принципів або їх конкретизація сприяють посиленню регулятивного потенціалу її положень. Тобто процес конституціоналізації може охоплювати всю систему правових інститутів, втілюючи конституційні цінності у правову матерію.

Також варто зазначити, що конституціоналізація правової системи має подвійну цільову спрямованість: з одного боку, вона покликана забезпечити конституційну модернізацію правового порядку в державі, підвищити його ефективність і якість, перетворивши на нові демократичні правові основи й підпорядкувавши принципам панування права й поваги прав і свобод людини та громадянина; з іншого боку, вона сприяє оптимізації, раціоналізації та конституційно-правовій модифікації державного управління [17, с. 31]. Однак в Україні удосконалення потребує не стільки текст Основного закону, скільки практика його застосування. Проблема полягає в нереалізованості багатьох його положень. Перспективним і домінантним напрямом стане процес актуалізації конституційних норм. Конституція має великий творчий потенціал, тому ступінь її впливу на суспільні відносини значний. Конституційні положення або не реалізуються, або суспільство адаптується до них.

Завдяки процесу конституціоналізації забезпечується верховенство конституційного закону. Н. Пархоменко зазначає, що сутність конституціоналізації виявляється в тому, що Конституція насамперед закріплює нормативну модель і юридичну конструкцію найважливіших суспільних відносин, тим самим визначає системні, структурні, функціональні та інші зв'язки між різними суспільними інститутами, завдяки яким забезпечується правопорядок. З іншого боку, завдяки втіленню змісту конституційних норм і принципів у законодавство відбувається його гармонізація, забезпечується стабільність та ефективність його розвитку. При цьому конституціоналізація законодавства безпосередньо залежить від змісту тих принципів і цінностей, які відображено в Конституції [18, с. 16]. З огляду на зазначене, слушною є думка І. Деяка, що конституціоналізація – це багатогранний процес, який відображає динамічну сторону конституціоналізму та має глобальний характер. Цей процес охоплює формальне закріплення прав у Конституції, підпорядкування діяльності органів влади конституційним принципам (закріплення положень у тексті Конституції, надання їм конституційної сили), розширення конституційного регулювання різних сфер суспільного життя, а також вплив конституційних норм на розвиток правової системи [19]. Отже, результатом реалізації процесу конституціоналізації є належне забезпечення дії Конституції та досягнення повноти конституційно-правового регулювання.

Водночас конституціоналізація – це принципово правовий процес, а в контексті зв'язку з конституціоналізмом набуває правоконституційного характеру, тобто це процес, оснований на праві, підлеглий праву і спрямований на досягнення правової мети [20]. Це підтверджується, зокрема, тим, що процес конституціоналізації зорієнтований на європейські та міжнародні правові стандарти, передусім у сфері захисту прав і свобод людини.

Розглядаючи процес конституціоналізації чинного законодавства на основі конституційних принципів, які є каркасом усієї правової системи, підґрунтям для оновлення національного законодавства, варто зазначити, що орієнтиром для країн молодшої демократії на шляху наближення до усталеного зразка правової держави, сформованого в низці західних європейських країн, є принципи правової держави, закріплені в Конституції України або такі, що випливають з її положень та міжнародних документів, насамперед у сфері визначення конституційного статусу людини і громадянина. При цьому потрібно наголосити на важливості забезпечення «вибудовування» всієї ієрархії правових актів відповідно до Конституції, сенс якої, її тлумачення та застосування мають здійснюватися відповідно до загальноновизнаних норм та принципів конституційної держави.

Висновки. Конституція України є фундаментальним феноменом правової дійсності, ядром правової системи України. Її норми є нормами прямої дії, що означає, що конституційні норми застосовуються безпосередньо, без додаткових законів, гарантуючи захист конституційних прав і свободи людини і громадянина. Пряма дія підкреслює принцип верховенства права та недопущення протиріч між Конституцією України та чинним законодавством.

Нормативною основою конституціоналізації є Конституція і конституційні закони, що розвивають і деталізують її положення. Конституціоналізм проявляється в процесі конституціоналізації так, що його принципи визначають структурні і функціональні взаємозв'язки між Конституцією та іншими правовими актами, галузями права, конституційно-правовими інститутами. Конституціоналізм, що ґрунтується на ідеалах конституційної демократії, виражає найважливіші конституційні цінності політико-правової культури. Він не тільки містить принципи правового порядку, що його організують, а й є ідеологічною основою конституціоналізації правової системи, зумовлюючи її аксіологію. Конституціоналізація правової системи має подвійну цільову спрямованість: з одного боку, вона покликана забезпечити конституційну модернізацію правового порядку в державі, підвищити його ефективність і якість, перетворивши на нові демократичні правові основи й підпорядкувавши принципам панування права й захисту прав і свобод людини та громадянина; з іншого боку, вона сприяє оптимізації, раціоналізації та конституційно-правовій модифікації державного устрою. Тож правова система України перебуває в процесі становлення. І вкрай важливо забезпечити її розвиток у межах і відповідно до конституційних параметрів, визначених Основним законом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оніщенко Н.М. Дієвість правової системи в контексті конституційних положень: критерії оцінювання. *Конституція в умовах війни та повоєнного відновлення: сучасні виклики і правові рішення* : зб. матер. міжнар. конф. з нагоди відзначення 29-ї річниці ухвалення Конституції України (м. Київ, 27 черв. 2025 р.). Київ : ВАІТЕ, 2025. С. 112–116.
2. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79–87. URL: <https://pravoua.com.ua/uk>.
3. Скрипнюк О. Чвертьстолітній ювілей Основного Закону України: європейські цінності та перспективи конституційного вдосконалення. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : зб. матер. учасн. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (НУ «Львівська політехніка», Львів, 24 черв. 2021 р.). Львів, 2021. С. 69–74. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/konf._konst._reforma_lviv_2021.pdf.
4. Рішення КСУ у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) від 18.07.2024 № 8-р(II)/2024. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.
5. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1222» від 28.10.2009 № 28-рп/2009. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v028p710-09#Text>.
7. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20.03.2014 № 3-рп/2014. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14#Text>.
8. Рішення КСУ у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостою частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 08.06.2016 № 4-рп/2016. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text>.
9. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 08.09.2016 № 6-рп/2016. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text>.
10. Венгер В. Пряма дія Конституції та конституційних норм: теоретичний аспект *Constitutionalist*. 2022. 20 трав. URL: <https://constitutionalist.com.ua/priama-diia-konstytutsii-ta-konstytutsijnynkh-norm-teoretychnyj-aspekt>.
11. Рішення КСУ у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування) від 10.09.2025 № 4-р(II)/2025. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-25#Text>.
12. Крусян А. Український конституціоналізм в умовах війни: до постановки основних науково-практичних проблем та повоєнних тенденцій. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 3. С. 16–28.
13. Шемшученко Ю.С., Ющик О.І., Скрипнюк О.В. Сучасні тенденції світового конституціоналізму і вітчизняна конституційна практика. *Конституційний процес в Україні та світовий досвід*

- конституціоналізму: монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко, відп. ред. Н.М. Пархоменко. Київ: Юрид. думка, 2014. С. 212–259.
14. Янчук А., Мазур Т. Конституціоналізм в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України. *Конституція в умовах війни та повоєнного відновлення: сучасні виклики і правові рішення*: зб. матер. міжнар. конф. з нагоди відзначення 29-ї річниці ухвалення Конституції України (м. Київ, 27 черв. 2025 р.). Київ: ВАІТЕ, 2025. С. 132–141.
 15. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції : монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с.
 16. Крусян А. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6.
 17. Подорожна Т.С. Конституціоналізація правової системи в контексті діяльності Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 2. С. 28–33.
 18. Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України / Ю.С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Н.М. Пархоменко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ: Юрид. думка, 2013. 308 с.
 19. Деяк І.М. Конституціоналізація як категорія науки конституційного права. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Сер. : Право*. 2024. Вип. 85, ч. 1. С. 196–201. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/28.pdf>.
 20. Подорожна Т.С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 та 12.00.02 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2017. 503 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026